

Sadru'l-Müteellihîn Açısından Şefaât

Dr. Abbas Fennâsî

Özet

Şefaât, Kur'an-ı Kerim'de ve Masumların (a.s) hadislerinde özel bir ilgiye sahip, İslam'ın önemli konularındandır. Müslümanlarda icma ile şefaât ilkesini kabul etmiş ve İslam itikadının temel rükünlerinden biri saymıştır.

Söz konusu bahsinde kompleks ve incelikli oluşu, farklı izahlar ortaya konmasına ve Müslümanlar arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Konunun kendine has bir yer ve önem kazanması, İslam âleminin büyük hakimlerinden biri olan Sadru'l-Müteellihîn Şirazi'nin görüşünü temel alarak onun sahih izahıyla ilgili girişimde bulunmayı gerektirmektedir.

Bu doğrultuda çok sayıda soruya cevap verilmesi zaruri görünmektedir. Bu sorular arasında şunlar vardır: Şefaatin hakikatine ulaşmak için hangi yöntem etkindir? Şefaât hangi anlamlarda kullanılmıştır ve hangi mana ihtilafların doğmasına sebep olmuştur? Gerçek şefaât edici [şefi'] kimdir ve ondan başka bir şefi' var mıdır? Şefaât bu dünyaya mı hastır, yoksa diğer âlemde de vuku bulacak mıdır? Bu makalede Molla Sadra'nın söz konusu başlıklarla ilgili görüşü açıklanarak doğru ve bilgece bir izah ortaya konmaya ve İslam akaidinin sahih beyanı doğrultusunda adım atılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1) Nurun istifazesi şefaati, 2) Mağfiret şefaati, 3) Zâti sebepler, 4) Meydana gelen sebepler, 5) Molla Sadra

1. Mukaddime

Şefaât konusu¹, Kur'an-ı Kerim'in de özel ilgi gösterip odağa aldığı İslam'ın çok önemli mevzularından biridir. “Şefaât” lafzı türevleriyle birlikte yaklaşık 30 ayette kullanılmış² ve çok sayıda ayette de ona işaret edilmiştir. (30, s: 248). Kur'an-ı Kerim'e ilaveten, Masum İmamlardan (a.s) ulaşan hadislerde de şefaât meselesine çokça değinilmiştir. Bu durum, İslamî maarifte bu konuya verilen önemi göstermektedir.³

Müslümanlar, şefaati İslam akaidinin asıl ve rükünlerinden biri saymış (2, s: 521) ve icma ile onu İslam'ın kesin ilkelerinden kabul etmiştir. (40, s: 305). Öyle ki, şefaati bütün anlamlarıyla inkar eden hiçbir grup bulunamaz.

¹ Intercession

² Bkz: Kur'an-ı Kerim, Bakara 48, 123, 255; En'am 51, 70; Yunus 3; Meryem 87; Tâ Hâ 109; Sebe 23; Zümer 44 ve diğerleri.

³ Bkz: 35, c. 10, 24 ve 55; Kâfi, c. 1 ve 8; Tafsil-i Vesailü's-Şia, c. 15.

Hikmet-i Mütealiye yazarı, şefaât gibi konuları idrak etmenin tek yolunun, Peygamberler Efendisinin vahyine ve nübüvvet ve velayetin Ehl-i Beyti'ne (a.s) tâbi olmaktan geçtiğini düşünmekte, başka hiçbir faydalı yol bulunmadığına inanmaktadır. Bu sebeple, her ne kadar Esfar gibi kitaplarında da kısaca değinmişse de şefaât bahsini daha ziyade Kur'an tefsiri kitaplarında beyan etmiştir.

Şia mektebinde şefaât bu mezhebin zaruriyatı arasında sayılmış ve onu inkar edenin mezhepten çıktığı kabul görmüştür.⁴ Ehl-i Sünnet açısından da şefaate itikat, lazım ve vacip bir konu kabul edilmiş⁵ ve onu inkar eden kafir sayılmıştır.⁶ Hatta Müslümanların bir kesimi, şefaatin kesin ve makbul bir konu oluşunu aksiyomatik görürken onun yokluğunun İslam için eksiklik oluşturacağını belirtmiş (2, s: 521) ve faraza şefaate hiçbir naklî delilimiz bulunmasaydı bile yine de akıl ve kanıt yoluyla ona inanacağımızı beyan etmiştir. (35, s: 35).

2. Molla Sadra'nın Şefaati Açıklarken İzlediği Yöntem

Bazı âlimler şefaât bahsini izah etmek için akl-ı nazari yöntemine başvurarak (30, s: 244), aralarında “imkan-ı eşref” ve “varlığın nizamı olması” kanıtlarının da yer aldığı kesin kanıtlarla şefaati beyan ve ispata yönelmek gerektiğine inanmaktadır. (35, s: 235). Ama Molla Sadra, şefaatin sahih biçimde idrak edilmesi ve doğru düzgün açıklanmasının nazari aklın harcı olmadığına; hikmet ve kelam ehlinin bu tür konulara girmesinin beyhude iş olacağına inanmaktadır. Sadru'l-Müteellihin'in görüşüne göre bu tür mevzular karşısında akıl ashabının durumu, Allah'ın, haklarında “أُولَئِكَ يُنَادُونَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ (İşte onlara uzak bir yerden seslenilir)” (Fussilet 44) buyurduğu kimselerin hali gibidir. Bu nedenle hakikatler onların ulaşamayacağı uzaklıktadır ve hakikatleri müşahade ve idrak yerine zihinsel kavramlarla yetinirler. Şükür veya saltanattan yalnızca onun mefhumuyla iktifa eden

⁴ قال الصادق (ع): ليس من شيعتنا من انكر ثلاثة اشياء، المعراج، والمسألة في القبر و الشفاعة (35, c. 18, s. 34, hadis 44).

⁵ Sahih-i Müslim şerhinde Kâdî İyad'ın görüşünde şöyle geçer: Ehl-i Sünnet'in akidesi şudur ki, şefaât akli bakımdan tereddütsüzdür ve naklî bakımdan ona itikat vaciptir.

⁶ Ehl-i Sünnet'in büyüklerinden ve Vahhabiliğin oluşmasında en etkili kişilerden İbn Teymiyye Harranî Dimeşkî (doğum tarihi 727 hicri kameri) *el-Resailu'l-Kübra* kitabının birinci cildinde şöyle yazar: “Şefaât, mütevatir rivayetler ve icma ile ispatlanmıştır. Delil gösterildikten sonra böyle bir mevzuyu inkar eden kafir olur.” Öte yandan İbn Abdilber, *el-Temhid* kitabında (1/142 ve 4/266) dinin malum meselelerini inkar eden kafir kabul etmiştir. Gazali, *Faysalu't-Tefrika*'da (s. 144) Allah'ın kitabından veya sünnetten mütevatir bir rivayetin bir harfini inkar edenin kafir olacağını belirtmiştir. Ehl-i Sünnet uleması, bu cümleden olarak Şafii, İyad, Suyuti ve diğer Ehl-i Sünnet âlimleri şefaati dinin kesin hükmü ve icma ile mütevatir bir konu kabul etmeleri nedeniyle onu inkar eden kafir ve zındık olarak isimlendirmişlerdir. (el-Ravdatu'n-Nediyeye, 2/287).

kimse gibi. (21, s: 129). Buna göre nazari akıl sırat, mizan ve benzeri konuları ve şefaatin sırrını idrak etmede “ecnebi (اعجمي)”dir. Hikmet ve kelim ehlinin ondan pek bir nasibi yoktur. (17, s: 58).

*Ey dost, başka bir şey aşk hadisesi / Bu sözü söyleyip iştimenin haricinde
Gördüysen kalbin açıldığını bir nefiste / Anla ki o, ‘nasıl’ın hikâyesi*

Hikmet-i Mütealiye yazarı, şefaât gibi konuları idrak etmenin tek yolunun, Peygamberler Efendisinin vahyine ve nübüvvet ve velayetin Ehl-i Beyti’ne (a.s) tâbi olmaktan geçtiğini düşünmekte, başka hiçbir faydalı yol bulunmadığına inanmaktadır. (17, s: 58) Bu sebeple, her ne kadar Esfar gibi kitaplarında da kısaca değinmişse de şefaât bahsini daha ziyade Kur’an tefsiri kitaplarında beyan etmiştir.

3. Şefaatin Anlamı

3.1. Lugat Manası

“Şefaât” kelimesi “şefea (شفع)” kökünden alınmıştır. Muhtelif kaynaklarda bu fiil kökü için iki anlama çokça işaret edilmiştir: Birinci kullanımda affedilme çağrısında bulunma, yardım isteme veya zararı defetme anlamına gelmektedir. Buna göre, rütbe ve makam bakımından daha üstte olan bir kimse, muhtaç ve zaruret içindeki kişiye aracılık ederek bağış talebinde bulunmaktadır. (5, s: 183 ve 9, s: 422). Ama ikinci kullanımda ikiye katlama ve ilavede bulunma manası vardır. Bu anlamda “شفع” kelimesi “وتر” ve “فرد”in zıddıdır. “Şefi” kendini “meşfû”ya ekleyerek onu “vitr” ve “ferd” olmaktan çıkarır ve çift yapar. (7, s: 263 ve 34, s: 260).

Molla Sadra, şefaatin alabildiğine çok izahı ederken sözkonusu iki anlamına değinecek şöyle demektedir:

Şefaât, bir kimsenin başka biri için bir şeyin bahşedilmesini talep etmesi veya onun için bir şey istemesi demektir. Vesile, iletme ve yakınlık manasına gelir. Aslı, “وتر”in zıddı olan “شفع”dan gelir. Adeta çift yapılan (meşfû) tek başınayken, ikiye katlayan (şefi) kendisini ona ekleyerek onu çift yapmıştır. (21, s: 315).

3.2. Istılah Manası

Molla Sadra’nın eserlerine müracaat ettiğimizde şefaatin iki anlamıyla karşılaşırız. Birinci anlamda “ilâhî nurun yansıması için aracılık” mefhumunun karşılığı olarak kullanılmakta ve tüm insanları, hatta enbiya ve evliyayı da kapsamaktadır. (22, s: 366). Ama ikinci anlamda sadece büyük günah işlemiş müminleri kapsamak üzere “zararı defetmek ve cezayı düşürmek için aracılık” mefhumunun karşılığı olarak faydalanılmaktadır. (29, s: 804).

4. Şefaatin Çerçevesi

Molla Sadra, şefaatin genel anlamıyla etkisini geniş kapsamlı kabul etmekte ve onu, bu dünyaya tahsis etmeyip bu âlemle sınırlandırmamaktadır. Şefaatin bu dünyaya has olmadığına; maddi cihan ve ahiret âlemi olmak üzere iki cihanda da etkisini gösterdiğine ve insanların ondan faydalanacağına inanmaktadır. Molla Sadra bu görüşü derinlemesine açıklarken şöyle demektedir: Avam, ehl-i yakine hizmet ve onlarla arkadaşlık etme neticesinde bu dünyada onların şefaatinde nasiplenir. Kıyamet günü de onların şefaati himayesinin gölgesinde şefaate uğrar [meşfu olur]... Nitekim kim bir kavme benzemeye çalışsa onlardan sayılır. Kim de bir şeyi severse onunla haşredilir. (16, s: 34).

*Şefaattir, bu cihanda da, o cihanda da / Bu cihanda dine, cennete orada
Bu cihanda der ki yol göster onlara / O cihanda der ki yüzünü göster onlara*
(39, s: 543)

5. Allah Mutlak Şefaattir

Allah Teâla, her türlü şefaatin mebdai olan ilk şefaatchi ve tek gerçek şefaattir. Başkalarının şefaati sadece onun izni ve iradesiyle anlam kazanır. Allah mutlak şefaattir. Çünkü onun sıfatları, cömertlik ve lütuf füyuzatında onunla mümkinat arasında vasıta.

“De ki: Şefaati tamamen Allah’a aittir.” (Zümer 44). (31, s: 244).

Molla Sadra, Allah’ın sıfatların onun zâtı ile mümkinat arasında vasıta olduğunu izah ederken şöyle demektedir: Mümkinattan hiçbirinin kendi imkan ciheti bakımından başka bir mükünne öncelik ve üstünlüğü olmadığını gözönünde bulundurarak, Allah’ın zâtı, ilahî hüviyetin bâtınından gönderilen isimler ve sıfatlar vasıtasıyla onların her birini müşahhas bir makamda ve kendine has mertebede tayin etmekte, bu üstünlük ve önceliği belirledikten sonra mümkinat ondan sâdır olmakta ve vacip güneşin ışığı mümkinat bedenine nüfuz edip akmaktadır. (19, s: 47 ve 48). Dolayısıyla ilahî sıfat ve isimlerin vasıtası ve şefaati sayesinde mümkinat için südür imkanı hazırlanmaktadır.

6. İlahî Nurun Yansıması Manasında Şefaati

Molla Sadra bazı eserlerinde şefaati ışığın yansımasına benzeterek şöyle açıklamıştır: Şefaati, uluhiyet hazretinden, Allah’tan uzaklık mahiyetine düşmüş kimseler ile onun arasındaki vasıtalar ve cevherlere yansıyan ve mümkün olmaktan kaynaklanan noksanların telafisine aracılık eden nurdur. (22, s: 124). Bu tarife göre şefaati işinde, aracılığıyla ilahî nurun şefaate uğrayana ve aydınlanana feyiz saçtığı bir vasıta vesile olmaktadır. Aslında şefaatchi, kendisini şefaate uğrayana ekleyerek onu ferdilikten çıkarmakta ve ilahî nurun yansımasına liyakatli hale getirmektedir. Bu durumda mümkinatın tamamı ilahî nurdan feyiz almaktadır. Fakat şöyle ki, bu nur, doğrudan nübüvvet cevherine taşıp yansımakta ve ondan da tüm mümkinata yayılıp yansımaktadır.

6.1. Şefaatten Yararlanmada İki Önemli Nokta

Mümkünat ilahî nurdan (şefaât) faydalanırken iki önemli nokta söz konusudur: Birinci nokta, mümkünatın ilahî nuru almaya liyakat kazanabilmesi ve şefaate mazhar olabilmesi için özel bir münasebete sahip olması gerektiğidir. Çünkü herkes her şartta şefaate layık olmadığından ondan faydalanamaz. Tıpkı hissedilen ışığın yansımaları için de ışık, vasıta ve aydınlanan arasında, ışığın yansımaları ve çarpıp geri dönebilmesi için sıralı özel bir münasebet bulunması gerektiği gibi. Bu, ışığın su kabına yansımaları ve aksinin onunla özel bir münasebeti bulunan duvarın belli bir kısmına düşmesine benzer. (21, s: 345). Dolayısıyla şefaatten yararlanmada, feyiz alanın, ilahî nurun yansımalarından ve

Allah Teâla, her türlü şefaatin mebdai olan ilk şefaatchi ve tek gerçek şefaatchidir. Başkalarının şefaati sadece onun izni ve iradesiyle anlam kazanır. Allah mutlak şefaatchidir. Çünkü onun sıfatları, cömertlik ve lütuf füyuzatında onunla mümkünat arasında vasıtaadır.

“De ki: Şefaât tamamen Allah’a aittir.”

şefaatten istifade edebilmesi için ilahî hazretle kendine has münasebetlere sahip olması gerekmektedir. Herhangi bir tür münasebet feyiz almayı sağlamayacaktır. Bu nedenle ilkin Peygamber (s.a.a) ile Hak Teâla'nın zâtı arasında, daha sonra da Peygamber ile diğer feyiz alanlar arasında özellikli bir münasebet gerekir. (11, s: 274).

İkincisi, tüm mümkünat o nurdan aynı şekilde yararlanamaz. Tıpkı güneşin hissedilen ışığının gündüz doğrudan ve gece de yansımaya ve ay aracılığıyla gelmesi gibi, ilahî rahmetin feyzindeki yansıma da mahiyetlerin kabiliyetlerine bağlıdır. Bazen doğrudandır, bazen de yansıma yoluyla. (21, s: 343).

Bu bakımdan ilahî rahmetin feyzinden istifade için kendine has bir ilişki lazımdır ve bu ilişkiyle mütenasip olarak nurdan yararlanma şekli de farklılaşacaktır. Yani tevhid ve irfanın kapladığı kimseler, yakınlığın yoğunluğu sebebiyle vasıtaya ihtiyaç duymamakta ve ilahî nur onlara doğrudan ulaşmaktadır. İmkan cihetinden zayıflık sebebiyle vahdanî mülahazada adınıları sağlam olmayan, ama Peygamber'in sünnetlerine iktida eden ve muhabbet besleyenler ise vasıtayla ve nurun bazısından bazısına yansıması suretinde ondan yararlanmaktadırlar. (22, s: 124).

6.2. İlahî Nurdan İlk Faydalanan

Akl-ı evvel, mümkün-i eşref ve Allah'ın en üstün kulu, yani Hakikat-i Muhammedî (s.a.a) ilahî nurdan ilk faydalananıdır. Çünkü ilahî nurla nuraniyeti talep eden ilk kimse- dir. (19, s: 154). Molla Sadra bu istifadeyi teyit edip vurgularken şöyle der: Aydınlanma kapısını ilahî nurla çalan ilk kimse ve "la ilahe illallah"la hitap eden ilk kimse üstün kul, akl-ı evvel ve mümkün-i eşref ve Hakikat-i Muhammediye'dir. Şu halde o, ilahî nurun lambasıdır. (22, s: 365).

Feyzi ilk alan olma ve ilahî nurun Nebiyy-i Ekrem'in (s.a.a) canına doğrudan yansımasının sebebi, tevhid ve irfanın Hazret'i (s.a.a) istila etmesindeki yoğunluğun özel bir münasebet ve yakınlık meydana getirmiş olması, netice itibarıyla de her türlü perde ve vasıtanın aradan kalkması ve ilahî nurun doğrudan Hazret'e (s.a.a) feyz olup ulaşmasında gizlidir. (A.g.e., s: 154).

6.3. Peygamber-i Ekrem'in Şefaati

Bu itibarla akl-ı evvel ve ilahî nurun lambası Hazret-i Muhammed Mustafa (s.a.a), tüm nebilerin muallimi ve şfaat kapısını açmada tamamının önderidir. (25, s: 33). Hazret'in "كنت نبياً و آدم بين الماء و الطين" buyurduğu gibi, ilahî nur doğrudan Nebiyy-i Ekrem'in (s.a.a) zâtına tecelli etmiş, daha sonra da o Hazret'le, onun Allah'la münasebetine benzeyen özel münasebete sahip diğer zâtlara ve mümkünata yansıyıp yayılmıştır. (22, s: 125). Buna göre "Ümmet-i Muhammed (s.a.a) fukarasından, ister geçmişte, ister gelecekte olsun, Hazret'le ilişkisi düzgün olan kimselerin hepsine O'ndan (s.a.a) ilahî nur yansıyacaktır. Şefaatin manası işte budur. İnsanların tümü, hatta peygamberler ve evliyalar, önceki ve sonraki herkes kıyamette ona muhtaç olacaktır. (A.g.e., s: 126). İlahî nur, neyyir-i

a'zam karşısında bir ayna gibi olan Hakikat-i Muhammedî'de (s.a.a) tecelli ettikten sonra Hazret (s.a.a) vasıtasıyla diğer mümkünatın tamamına, sahip oldukları ilişki dikkate alınarak, ne kadar yakınsa o kadar yakın tarzda, birtakım vasıtalarla avam halkın ruhlarında son bulacak şekilde ulaşacaktır.

Molla Sadra, Hakikat-i Muhammedî (s.a.a) ile özel münasebet kazanmak ve mümkünatın Hazret'le (s.a.a) doğru ilişki kurabilmesi için kılavuzluk babından şunları zikretmektedir: Hazret'in sünnetlerine çokça dikkat etme, yoğun muhabbet besleme ve onu sıklıkla anma sayesinde şefaât için gerekli ilişki ve münasebet kurulmuş olacaktır. (22, s: 125). Nitekim Allah Teala, Rasûl-i Ekrem'i (s.a.a) anlatırken şöyle buyurmaktadır: “فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ” (Âl-i İmran 31). “Bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”

Dolayısıyla özel münasebet ve liyakat kazanmak bakımından, hep devamlılığı olan ve yorulma bilmez bir çaba içinde olarak, ubudiyet ve muhabbet vadisine adım atarak ve kalp aynasını saflaştırarak özel münasebete zemin hazırlamamız gerekmektedir. Ancak böylece Muhammedî (s.a.a) aynanın yüzeyinde ilahî nur müşahade edilebilecektir. Molla Sadra, ibadetten hedefin bu münasebeti kazanmak olduğunu savunur ve şöyle der: “Bil ki, aslında ibadetler ve riyazetlerden kasıt, ilahî nuru müşahade edebilmek ve Allah'ın marifet nurunun kişiye yansıyabilmesi için zâtın suretini arındırmak, Hakk-ı Ehad'ın nurunun karşısına ve Muhammedî (s.a.a) kandilin arkasına geçmektir. (22, s: 366).

7. Şefaatin Günahkâr Kul İçin Vasıta Olma Manası

Molla Sadra eserlerinde şefaati bir başka anlamda da kullanmıştır. O da, kıyamet günü belli bir günahkar grubun günahlarının bağışlanması ve onlardan azabın kaldırılması için vasıta olmaktır. Şöyle ki, saygın bir kişi aracılık yapar, kendisini günahkar mümine ekleyerek onunla çift olur, günahların bağışlanmasının ve ilahî azaptan kurtulmanın liyakatini hazırlar.

Dünyevî işlere dikkat ettiğimizde görüyoruz ki, bunun benzeri bir şefaât dünyada da vuku bulmaktadır. Nice padişahın, vezirin yardımcılarının hatalarını bağışlaması gibi. Ama onlar ile padişah arasında ilişki olduğundan dolayı değil, bilakis onların, padişahla ilişkili vezirle irtibatı olması nedeniyle. Şu halde onlara lütuf, asaleten değil, vasıtayla yukarıdan aşağıya ulaşır. Eğer bu ilişki ortadan kalkarsa lütuf da hepsinden tamamen kesilir. (22, s: 126).

İslamî öğretiler gözönünde bulundurulduğunda insanlar ölümden sonra dünyevî âlemden çıkmakta ve “berzah âlemi” adındaki başka bir âleme girmektedir. Bu, kıyamet kopana ve herkes ebedî menzilin başında yola koyulana dek sürecektir. Kıyamet âleminin aşamaları arasında cehennem ateşinin üzerine kurulacak ve tüm insanların geçeceği sırat köprüsünden geçmek de vardır. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: “وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا” (Meryem 71). “Sizden ona (cehennem) girmeyecek kimse yoktur. Bu, Rabbinin üstünde kesin ve zaruri bir şeydir.”

İnsanlar sırat köprüsünden geçerken farklı kaderler bulacaktır. Bir grup hiç kaygı duymaksızın ve rahatlıkla oradan geçecektir. Diğer bir grubun geçecek gücü olmayacak ve cehenneme düşecektir. Fakat günahkar mümin olan üçüncü grubu, geçiş sırasında, kendi amelleri suretindeki ve dünyevî işlere bağlılık ve gönül vermekten kinaye kancalar, halatlar ve dikenler sırat köprüsü üstünde alıkoyacak ve cennete giremeyecektir. Şefaât edicilerin şefaati hallerini kapsamına almadıkça. (28, s: 311). “Daha sonra takvalı olanları kurtaracak ve zalimleri diz çökmüş halde ateşe bırakacağız.” (Meryem 72).

Hulasa fâsık muvahhid kıyamet gününde, onun Hak tarikinde sülukuna mani olan dünyevî kayıtlar sebebiyle sırat köprüsünde alıkonacaktır. Ne cennet tarafına gidebilecek, ne de iman kuvveti ve tevhid nuru sebebiyle ateşe düşecektir. Ta ki Allah'ın izin verdiği kimselerin şefaati onların halini kapsamına alana dek. (15, s: 315).

7.1. Şefaât Kapısını Açan Kişi

Kıyamet vuku bulduktan sonra müminlerden bir grup, iman kuvvetinin nuru ve salih amelle hızlı şekilde cennete girecektir. Diğer bir grup ise işledikleri günah nedeniyle tutuklanarak umutla şefaati beklemeye koyulacaktır.

*Ne kötülük fazilet ve akıl sığınak / Ne de şefaâtçi özrün faziletinden başka
Şimdi kulunu affediyor işte / Affedilmekten umutsuz ceza gününde
Fukaralığım övgümde hepsi bu / Huşum duamda hepsi bu*

(39, s: 153)

Allah Teâla, günaha boğulmuş müminleri yine de umutsuzluğa sevketmemiş ve rahmetini onların halini de kapsayacak hale getirmiştir. Allah'ın geniş rahmetinin gölgesinde günahkâr müminlerin her biri, amelleriyle mütenasip biçimde şefaate mazhar olacaktır.

Şefaât izni alacak ve şefaât işinde cemaatin önüne düşecek ilk kişi İslam'ın Nebiyy-i Mükerrrem'i Hazret-i Muhammed Mustafa'dır (s.a.a). Çünkü Hazret, hilkat ve yaratılışın cevheri (29, s: 804), geçmişteki peygamberlerin ve kıyamete kadar da gelecekteki evliyaların muallimidir. (25, s: 33). İşte bu sebeple ahirette de en yüksek mertebeye nasiplenilecek ve herkesten önce şefaât kapısını açmaya koyulacaktır. Tüm Müslümanlar, icma ile onun şefaât hakkını kabul etmektedir. (21, s: 319).

*Dedi ki Peygamber: Diriliş günü / Nasıl terkedeyim mücrimleri gözü yaşlı
Asilere şefaâtçi olayım canla / İşkenceden kurtarmak için onları
Asileri ve ehl-i kebairi cehd ile / Ahdi bozma azabından çekip alayım
Her nebi bir şey ister Allah'tan / Ben şefaât istedim ceza günü*

(39, Üçüncü Defter, s. 410)

Hulasa Peygamber-i Ekrem (s.a.a) kıyamette şefaât için ilk izin verilen kişi olarak cehenneme girecek ve kalbinde zerre iman bulunan herkesi cehennemden çıkaracaktır. Bu şekilde Allah dilerse, mümin ümmetinin isyankarlarını bile çıkaracak, cehennemden ve orada tutulmaktan kurtaracaktır. (24, s: 24).

7.2. Şefaatin Peygamber'e (s.a.a) Münhasır Manası

Peygamber-i Ekrem (s.a.a) kıyamet günü şefaât kapısının fatihi, şefaât cemaatinin önderi ve Allah'ın izniyle ilk şefaâtçidir. Çünkü şefaât asaleten ona münhasır olacaktır. Fakat şefaatin Hazret'e münhasır kılınması, başkalarına şefaât için izin verilmeyeceği manasına gelmez. Bilakis bunun anlamı şudur ki, insanın kuvve-i nazari bakımından -murad edilen imandır- ilmî kemal hasebiyle daimi azaptan kurtuluşu mümkün değildir. Hatim mertebeli Nübüvvet Madeninin (s.a.a) ilmî hakikatlerinden istifade vasıtası hariç. Bu da, ya evliya için olacağı gibi vasıtasızdır, ya da ulema için hasıl olacak şekilde vasıtalıdır. Yahut da avam Müslümanlar için hasıl olacak hikaye ve temsil sebebiyledir. (22, s: 130).

Molla Sadra açısından bir ilim eğer nübüvvet deryasına bağlanmıyor ve ondan feyiz almıyorsa hakiki ilim sayılmamaktadır ve kurtuluşu sağlamayacaktır. Dolayısıyla bu ilimleri etkin hale getirmek için nübüvvet madeniyle bağ kurmaktan başka çare yoktur. İşte bu, şefaatin Peygamber-i Ekrem'e (s.a.a) münhasır olmasının manasıdır.

7.3. Peygamber Dışındaki Şefaâtçiler

Molla Sadra pek çok eserinde, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) dışında melekler, peygamberler, evliya, kâmil müminler gibi başka kişilerin de şefaate izinli olduklarına işaret etmektedir. Bunlardan her birinin şefaati, çok sayıda ayet ve rivayete dayanmakla aşikar biçimde sabittir. (20, s: 71).

Allah Teâla, günaha boğulmuş müminleri yine de umutsuzluğa sevketmemiş ve rahmetini onların halini de kapsayacak hale getirmiştir. Allah'ın geniş rahmetinin gölgesinde günahkâr müminlerin her biri, amelleriyle mütenasip biçimde şefaate mazhar olacaktır.

Zâdu'l-Müsafir kitabında bu konu vurgulanarak şöyle geçmektedir:

Hiç kuşku yok naslar meleklerin, nebilerin, evliyanın ve kâmil müminlerin şefaatinin sabit olduğuna delalet etmektedir. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: Arşı taşıyanlar ve onların etrafında bulunanlar Rablerini övgüyle tesbih eder, ona iman eder ve iman edenler için istiğfarda bulunurlar. Rabbim, rahmet ve ilmin herşeyi kuşatmıştır.” (Mümin 7). (27, s: 342).

Bunu esas alan Molla Sadra, çeşitli eserlerinde, başkalarının şefaât edebilmesinin şarta bağlı olduğunu açıklamaya koyulmuştur. Bazı eserlerinde enbiyanın şefaatine (21, s: 68), diğer bazılarında Hazret-i İsa'nın (a.s) şefaatine (30, s: 322) ve başka eserlerinde de meleklerin, hakimlerin, ulemanın ve şehitlerin şefaatine (20, s: 71 ve 22; s: 128 ve 23; s: 222) işaret etmektedir. Peygamber-i Ekrem (s.a.a) dışındaki tüm şefaâtçilerin şefaât edebilmesinin şartını, ilimlerinin nurunu nübüvvet ve velayet mişkâtından iktibas etmek olarak görmektedir. Çünkü ilimlerini bu kaynaktan almayan kimselerin ilminin gerçek olmadığına inanmakta ve onları mecazen hakim ve âlim olarak nitelendirmektedir. (22, s: 129).

7.4. Kıyamette Son Şefaâtçi

Allah Teala'nın âlemin hakiki müessiri olduğu ve âlemdeki her bir eserin onda niha-yet bulunduğu dikkate alındığında ondan başka hiçbir gerçek müessirin söz konusu olamayacağı anlaşılabacaktır. Şefaât hususunda da hakiki müessir Allah'tır. Her türlü şefaatin mebbe ve menşei odur. Bununla birlikte kıyamette Allah'ın izniyle önce tüm şefaâtçiler şefaât teşebbüsünde bulunacaklardır. Herkesin şefaati sona erdiğinde Erhamu'r-rahimin'in hükmüyle Allah Teala'nın şefaatinin mevki gelecektir. Molla Sadra bu konuyu teyit ederken bir hadise istinat ederek şöyle der: “Sonra Allah'ın buyurmasıyla melekler şefaât edecek, peygamberler şefaât edecek, müminler de şefaât edecek ve geriye Allah'tan başka kimse kalmayacak.” (20, s: 71). Şefaâtçilerin şefaati sona erdiğinde Erhamurrahimin'in hükmü zuhur edecektir. (A.g.e., s: 158).

Dolayısıyla şefaate başlayacak son kişi Allah Tealadır. Hadislerde de bu konu vurgulanmıştır. “Şefaât edecek son kimse Erhamu'r-rahimin'den ibarettir.” Bu şefaatin ardından ve “Rahmetim gazabımın önüne geçmiştir.” bittikten sonra ilahî hısum ve gazap sönerek azap kesilecektir. (15, s: 383).

Molla Sadra, sözünü daha da güçlendirmek ve vurgulu hale getirmek için Muhyiddin İbn Arabi'nin *Fütuhât*'taki şu sözüne istinat eder: Bil ki, Allah isimleriyle şefaât eder. Bu itibarla “erhamu'r-rahimin” ismi, azabın bu taifeden (muazzebin) kalkması için “kahhar” ve “şedidu'l-ıkab” ismi karşısında şefaatte bulunur. Bu nedenle Rasül-i Ekrem (s.a.a) şefaât babında şöyle buyurmaktadır: “Geriye erhamu'r-rahimin kalacaktır.” (20, s: 71).

7.5. Şefaatin Kapsamındakiler

Molla Sadra, eserlerinde insana muhtelif yönlerden baktığı ve insana dair çok sayıda tasnif ortaya koyduğu⁷ gibi, şefaât ehline de muhtelif açılardan bakmış ve onları tarif

⁷ Bkz: 12, s: 217; 15, s: 248; 22, s: 139 ve 248; 23, s: 214.

etmeye koyulmuştur. Onun inancına göre birkaç taife şefaatin kapsamına girecektir. Bunlar şunlardır:

7.5.1. Akfî Kemale İstekli Noksan Nefs-i Nâtûkalar:

Molla Sadra şefaatin kapsamındaki şahısları açıklarken insanî nefis-i nâtûkaları kâmil ve noksan şeklinde taksim ederek kategorilendirir. Sonra noksan nefis-i nâtûkaları, akfî kemale istekli ve isteksiz şeklinde tasnif eder. Nihayet şefaati, akfî kemale istekli noksan nefis-i nâtûkaların halini kapsayacağını savunur. Daha ileri izahat verirken şöyle der: Beşer nefislerinin bu kısmı, işledikleri pek çok günah sebebiyle kısa veya uzun müddet cehennemde azap görecektir. Ta ki onlarda akfî kemal şevki kalmayana kadar. Bu zeval ya kemale ulaşmaları vasıtasıyla meydana gelecek (eğer ilahî inayet veya şefaât hallerini kapsama alırsa) ya da uzun süre duraksamaları nedeniyle süfli berzaha alışmaları yüzünden. (15, s: 248).

7.5.2. Merhamet Görecekler:

Diğer bir tasnifte Molla Sadra insanları üç gruba ayırarak aşağıdaki şekilde kategorilendirmiştir:

Birinci grup, haz deryasında ve şehvet ateşinde boğulmuş olanlardır. Feryadını kimseye duyuramayacak, çirkin ve nahoş ahlak sebebiyle ilahî azaba muhatap olacaklardır.

İkinci grup, ilmî kemal ehli olan ‘mukarrebûn’dur. Her ne kadar bir kısmı taksiratları nedeniyle bir süreliğine bazı menzillerde kalacaksa da nihayetinde necat ehlinden olacaktır.

Üçüncü grup merhamet görececek olanlardır. Bunlar salih ameli çirkin amellerle karıştırmışlardır. Fakat fitratlarındaki selamet, günahlarının az olması ve bedensel alakalarının zayıflığı nedeniyle şefaate mazhar olacaklardır. (23, s: 133).

Bu tasnifte merhamet görecekler şefaât ehlindendir. Şefaât vasıtasıyla ilahî azaptan kurtulacak ve ebedî cennete yollanacaklardır.

7.5.3. Günahkâr Tevhid Ehli:

Molla Sadra başka bir yerde de insanları ehl-i tevhid ve ehl-i şirk olarak tasnif etmiştir. Şefaatin günahkar ehl-i tevhidin halini kapsadığına inanmaktadır. İtaatkâr ehl-i tevhid, ebedî cennettendir ve azaba uğramayacaktır. Ehl-i küfür ve şirk de ebedi azaptadır ve kurtuluşu yoktur. Ama günahkâr ehl-i tevhid (ilahî azaba uğramıştır) büyük günah işlemiş olsa bile ilahî rahmet sebebiyle ve hallerini kapsayacak şefaât sayesinde azaptan kurtulacaklardır. (12, s: 217). Bunun tek şartı, cahillikten kaynaklanan isyan ve günahın kökleşmemesi ve onlarda nüfuz etmiş melekeye dönüşmemesidir. (22, s: 136).

7.5.4. Amelde Şakilik Ehli:

Molla Sadra, eserlerinden birinde de insanları saadet ve şekavet ehli olarak ayırmış, saadet ve şekaveti de ilmî ve amelî olarak tasnif etmiştir. İlmî saadet ehlinin ebediyen

cennette kalacağına ve ilmî şekavet ehlinin de ebediyen azapta olacağına inanmaktadır. Fakat ameli şekavet ehli olan üçüncü grup, her ne kadar azapta kalacaklarsa da bu azap kesilecek ve bu grubun fertleri, amelleriyle mütenasip olarak bir süre sonra şefaatçilerin şefaatinde faydalanacak ve kurtuluşa erecektir. (23, s: 214).

7.5.5. Mücrimlerin Bir Grubu:

Molla Sadra'nın diğer bir tasnifinde insanlar süeda, mücrimin ve ehl-i şekavet olarak kategorilendirilmiştir. Buna göre saadetliler (süeda) ebedî cennete gidecektir. Ehl-i şekavet de ebedî cehennemde yerini alacaktır. Fakat mücrimler cehenneme gittikten sonra iki grup olacaktır: Bir gruba, azap ve intikam dönemini tamamladıktan sonra ateşten çıkma izni verilecektir. Diğer grup ise enbiya, ulema, şüheda ve şefaât makamında olan kimse-lerin şefaati sebebiyle azap dönemini bitirmeden ateşten çıkacaktır. (23, s: 222).

Sözkonusu tasniflerin tamamına dair denebilir ki, Molla Sadra açısından insanlar kıyamette farklı kaderlerle karşılaşacaktır. Bir grup, iyi ameller ve bâtın temizliği nedeniyle re'sen ve şefaate ihtiyaç kalmaksızın kurtuluşa erecek ve ebediyen cennette yerini alacaktır.

*Ümmetimin salihleri zaten kurtulacak / Şefaatime ne hacet ceza günü
Hatta onların bile şefaati olacak / Sözleri hüküm gibi etkili*
(39, Üçüncü Defter, s: 900)

Diğer bir grup da küfür ve isyan sebebiyle, kir ve çirkinliğin bâtınlarına nüfuz etmesi nedeniyle şefaate liyakati kaybedecek ve ebediyen cehennemde kalacaktır. Fakat üçüncü grup salih amellerle masiyetleri birbirine karıştırdığından Allah'ın kahr ateşiyle azaplan-dırılacaktır. Ama onların azabı ebedî değildir. Bilakis onlardan bir gruba, ukubat devresi tamamlandıktan sonra ateşten çıkma izni verilecek ve ebedî cennete girecektir. Bir grup da ukubat dönemi tamamlanmadan önce şefaâtçilerin şefaati sebebiyle cennete gidecektir.

7.6. Mağfiret Şefaati ve Eleştiriler

Günahların affedilmesi için vasıta olma manasında şefaât pek çok tenkitler ve şüphelerle karşılaşmış ve önemli muhalefetler yöneltilmiştir. Müslümanlardan bir grup, şefaatin şirk olduğuna inanmakta ve bu şefaate itikat edenleri kafir kabul etmektedir. (37, s: 97). Tenkit sahiplerine göre mezkur manadaki şefaât, insanların müstehak olduğu şeye riayeti yoksayması sebebiyle ayrımcılık varsaymaktadır. Bu da zalimlik sayılır ve beraberinde birçok olumsuz sonuç getirecektir. Bu sonuçlar arasında günah işlemeye cesaretlendirme, suç ve cinayet kapısının ardına kadar açılması, toplumsal çöküş zemin hazırlaması ve nihayet tüm ilahî ahkâmın etkisiz kılınması vardır. (2, s: 68).

Ortaya atılan şüphe ve tenkitler incelendiğinde bunların çoğunun, şefaatin yanlış iza- hından veya hatalı anlayıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tenkit sahipleri ekseriya şefaate avami gözle bakmakta ve onun yüzeysel [arızî] ve tesadüfi sebeplerden hasıl oldu- ğunu sanmaktadır. Bu bakış açısıyla da şefaatin vuku bulma imkanını reddetmektedirler.

(21, s: 323). Şefaata bu tür bir bakış onu öyle göstermektedir ki, sanki günahkar şahıs, peygamberler ve imamlar gibi nüfuz sahibi şefaatchiler nezdinde yaltaklanma ve dalkavukluk yaparak ilahî iradeyi değiştirebilecek ve ilahî takdirin hilafına zararları savuşturabilecek ya da hiç hak etmediği ve ilahî hükmün taalluk etmediği menfaatleri elde edebilecektir. Bu avami ve hatalı görüşe göre şefaât, rububiyet sisteminin yanında bir mekanizmadır ve bireyler, Allah'ın buyruklarına itaat edip onun rızasını kazanmaya çalışmak yerine şefaatchilerin rızası ve hoşnutluğunu kazanmayla meşgul olmaktadır. Bu görüşte, günahkar şefaatchi üzerinde etkili olabilmekte ve o da huzurunda şefaatchi olacağı kişi, yani Allah üzerinde etkili olabilmektedir. (38, s: 58).

Halbuki sahih manasıyla şefaati hesaba kattığımızda göreceğiz ki, esas itibarıyla zâfî ve dahilî sebepler sözkonusudur, arızî ve haricî değil. (24, s: 248). Çünkü bu görüşte şefaât edilecek kişi, şefaatchilerin aracılığıyla Allah'ın şefaatine layık olabilmek için kendisinde istenen değişiklikleri gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu sebeple şefaât ne ayrımcılıktır, ne de avami bir düşünce. Bu görüşte şefaatchi vasıta olmaktan başka bir yere sahip değildir ve şefaât edecek olan sadece Allah'tır. “De ki: Şefaât tamamen Allah'a aittir.” (Zümer 44).

Dolayısıyla şefaatte, onun sahih manasıyla Allah şefaatchi üzerinde müessir sebeptir ve şefaatchi günahkarın etkisi altında değildir. Hulasa şefaate muhtaç kişinin ilgisine odaklanacağı kimse Allah'tır. Allah'a teveccühden vasıtaya teveccüh ortaya çıkar. Bu nedenle şefaati, rububiyet sisteminin yanında ayrı bir mekanizma olarak görmez. (37, s: 237).

7.7. Mağfîret Şefaatinin Şüpheleri ve Molla Sadra'nın Cevabı

Mağfîret manasında şefaât çok sayıda şüphe ile karşı karşıya kalmıştır. Molla Sadra birçok eserinde bu şüphelerden bir kısmına işaret ederken onlara cevap da vermiştir. Aşağıda bu şüphelere ve Molla Sadra'nın cevaplarına değinilmiştir:

7.7.1. Kur'an Ayetlerine Dayalı Şüpheler:

Bir kesim, semavi kitap Kur'an'a istinat ederek, şefaate inanmanın Kur'an'daki çok sayıda ayetle çeliştiğini ve onu kabul etmenin Allah'ın ayetlerini reddetmeye yolaçacağını savunmuştur.

a) Şefaatin Kur'an'ın külli üslubuyla çelişmesi: Şüphe ileri sürenlerin bir bölümü, Kur'an-ı Kerim'e müracaat ettiğimizde bu semavi kitabın külli üslubunun ve ayetlerindeki aşîkar nassın şefaate muhalif olduğunu göreceğimizi iddia etmiştir. Onlara göre Kur'an'da birçok yerde kıyamet günü şefaatin vuku bulmasının imkanı nefyedilmiştir. Mesela Müddessir suresi 48. ayette şöyle geçer:

“Kıyamet günü şefaatchilerin şefaatinin faydası olmayacaktır.”

Aynı şekilde Bakara suresi 254. ayette de şöyle geçer:

“Ey iman edenler, hiçbir alışveriş, dostluk ve şefaatin olmayacağı gün gelmeden önce size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.”

Bu itibarla Kur'an-ı Kerim ayetlerine genel bir bakışla bu semavi kitabın ayetlerindeki nassın şefaati teyit değil, reddetme üzerine oturduğunu anlıyoruz. (21, s: 318).

Şüpheye cevap: Molla Sadra sözkonusu şüpheye cevap verirken, şefaati reddeden ayetlere karşılık, şefaati kesin biçimde ispatlayan başka pek çok ayet bulunduğunu belirtir. Bunlardan biri olan Yunus suresi 3. ayette Allah şöyle buyurmaktadır:

“Onun izin vermesi dışında hiçbir şefaathçi yoktur.”

Yine Enbiya suresi 28. ayette de şöyle geçmektedir:

“Melekler, Allah’ın hoşnut olduğu dışındaki kimselere şefaati edemezler.”

Mezkur ayetlere ilaveten şefatin vuku bulmasına işaret eden başka birçok ayet daha vardır.⁸

Dolayısıyla şefaatin reddedilmesi için istinat edilen ayetlerin karşısında Kur'an'da şefaati ispat eden başka birçok ayet vardır. Şu halde zâhire bakıldığında bu iki grup ayet arasında var gibi gözüken çelişki halledilmelidir.

Molla Sadra sözkonusu çelişkiyi çözmek ve ortaya atılan şüpheyi gidermek için şefaatte etkili sebeplerin peşine düşer ve onları haricî veya tesadüfî ile dahilî veya zâtî olarak ayırıp şöyle izah eder: Haricî veya tesadüfî sebepler, konumu, işlevi ve etkisi sırf madde âleminde olan sebeplerdir. Bu sebepler nefiste değişimin zeminini hazırlar ve genellikle de ferdin haketmediği halde birtakım menfaatlara ulaşmasını veya kimi zararları kendisinden uzaklaştırmasını sağlar. Halbuki zâtî ve dahilî sebeplerin yeri ahiret âlemidir. Bunlar insanın bâtını ve zâtıyla irtibatlıdır. Yani kişinin peygamberliğin hakikatine imanı ve risaleti itiraf etmesi onun nefsinde bir endam oluşturur. Şahıs onun aracılığıyla rahmetin nurunun yansımaya ve ateşin azabından kurtulmaya hak kazanır.

Şefaatte etkili olan şey, Nebi'ye ârif olan kimsenin nefsinde oluşan ve müminin zâtından ayrı bir şey olmayan Hazret'in suretidir. Bu, ceza gününün diğer şefaathçileri ve dostları konusundaki durum gibidir. (21, s: 322).

Hulasa bu iki tür (tesadüfî ve zâtî) sebebin çerçevesi birbirinden farklıdır. Dünyanın değişim, dönüşüm ve kazanım yurdu olduğu dikkate alındığında insan genellikle amel işleyerek kendi nefsinde değişimin zeminini hazırlar. Neticede de şaki nefis, amellerin kazanımıyla said hale gelir. Yahut said nefis şaki olur. Bu nedenle bu dünyada tesadüfî ve arızî sebeplerin işlevi vardır ve insan nefsinde değişikliklere yol açarlar. Halbuki ahiret âlemi sebat, sonuç alma ve dünyevî amellerin meyvesinin âlemidir. Kazanım kapısı kapanmış ve yeni ameller işleyip nefiste değişim meydana getirme imkanı kalmamıştır.

Bundan dolayı ahiret âleminde arızî ve tesadüfî sebeplerin işlevi yoktur. Şefaati işinde yalnızca zâtî sebepler söz konusudur ve etkili olacaktır. (24, s: 248). Öyleyse arızî ve

⁸ Şefaatin vuku bulacağını ispat eden ayetlere örnek: Bakara 255, En'am 51, Yunus 3, Secde 4, Necm 26, Enbiya 28.

tesadüfî sebeplerin kıyamette ortadan kalkacağı, zâtî ve dahilî sebeplerin sabit olacağı söylenebilir. (21, s: 323).

Molla Sadra zikredilen prensiplere dayanarak şefaatile ilgili ayetlerde çelişki bulunduğuna yönelik şüpheyi halletmenin peşine düşmekte ve şefaatile ilgili ayetlerde hiçbir şekilde çelişki bulunmadığını ispatlamaktadır. Çünkü şefaati nefyettiği düşünülen ayetler, ahiret âleminde şefaatin vuku bulmasında tesadüfî sebeplerin etkisiyle ilgilidir. Oysa bu sebepler o cihanda bütünüyle etkisizdir. Ama şefaati ispatlayan ayetler, Kur'an'ın vurguladığı gibi, kesinlikle Allah'ın izniyle ahirette gerçekleşecek olan şefaât içinde zâtî ve dahilî sebeplerin etkisine işaret etmektedir. (A.g.e., s: 249).

b) Şefaatin Kur'an'dan özel bir ayetle çelişmesi: Şüphecilerden bir başka kesim, Kur'an-ı Kerim'den özel bazı ayetlere istinat ederek şefaât hususunda şüphe belirtmiş ve şefaatin vuku bulmasının, dikkat çektikleri ayetin açık nassına aykırı olduğu hesaba katıldığında bu meselenin mümkün olmadığını ve gerçekleşme imkanının reddedilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu kısım şüpheleri izah ederken iki kuşkuya değinerek Molla Sadra'nın cevabını aktaracağız:

b.1. Bazı şüpheciler, kıyamet günü yaşanacak hallere işaret ederken “فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ” (Kıyamet günü onun [insan] için hiçbir güç ve yardımcı bulunmayacak.)” diyen Târik suresi 10. ayete dayanarak, şefaât bir tür nusret ve yardım olduğundan, Allah da her türlü yardım ve nusreti mutlak olarak reddettiğinden kıyamette şefaatin vuku bulmasının reddedilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

Şüpheyeye cevap: Molla Sadra sözkonusu şüpheyeye cevap verirken, önce, kendisinin beğenmediği ve eleştirip reddettiği başkaları tarafından ortaya konan cevaplara değinmiş, sonra da kendi cevabını vermeye başlamıştır. Bir grup Müslümanın mezkur şüpheyeye verdiği cevap şöyledir: İstinat edilen ayette “لَهُ” kelimesinde “هَاء” zamiri ihmal edilen insana rücu etmektedir. İhmal de kuvve-i cüz'iyede olmaktadır. Bu nedenle ayet, bütünü itibarıyla her türlü yardımı reddetmemektedir. Bu sebeple şefaatin vuku bulacak olması red edilemez.

Molla Sadra bu cevabı sahih ve ikna edici bulmamış ve onu reddederken şöyle demiştir: Ortaya atılan cevap “O gün herkesin öyle bir derdi olacaktır ki başkasını düşünecek hal olmayacaktır.” buyuran Abese suresi 37. ayet sebebiyle çürüktür. Bu ilahî kelimam umuma delalet ettiğinden insanların tamamı başkalarından gafil ve kendi derdiyle meşgul olacak demektir. (25, s: 348).

Mezkur cevabı reddettikten sonra kendi verdiği cevabı anlatmaya başlar: Şefaatin sübutu için birtakım şartlar lazımdır. Bunların arasında, şefaâtçi ile şefaate muhtaç olan arasında zâtî münasebet bulunması gerektiği vardır. “O gün Allah'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimsenin şefaati dışında hiçbir şefaatin faydası olmayacaktır.” (Tâ Hâ 109). (23, s: 258).

Öte yandan şefaâtçinin, vazedilmiş ve tesadüfî değil, akfî vasıtalardan olması lazımdır. Dolayısıyla sözkonusu şartların varlığı durumunda şefaatin vuku bulması kesindir.

Varolmaması durumunda şefaatin vuku bulması da muhal ve tasavvur edilemezdir. Bu yüzden şefaatin sübutu, mezkur ayetin küllî oluşunu ortadan kaldırmaz. Çünkü selb bir cihettendir, icap ise diğer bir cihetten. (25, s: 349).

b.2. Büyük günah işlemenin, bir kere bile işlenmiş olsa ateşte ebedi kalmaya yol açacağına inanan bir grup eski kelimacı, şefaati reddederken Kur'an-ı Kerim'den başka bir ayete istinat etmiş ve Bakara suresi 47. ayete (Kimsenin kimseden ücret ve ödül alamayacağı, ondan şefaât kabul edilmeyeceği, onun yerine fidye ve bedel alınmayacağı ve yardım görmeyeceği günden korkun.) dikkat edildiğinde bu ayetin şefaatin vukuunu mükerrer biçimde reddettiğini ve onu kabul etmediğini savunmuştur.

Çünkü birincisi, ayet "Kimsenin kimseden ücret ve ödül alamayacağı"nı buyurmaktadır. Eğer şefaatin etkisinin azabı düşürmekte olduğunu kabul edersek aslında bir kişinin başka bir kişiden ücret, ödül ve karşılık alacağını kabul etmiş oluruz. Bunu kabul etmek de Kur'an-ı Kerim'in açık nassına aykırıdır.

İkincisi, ayetin diğer kısmında "ondan şefaât kabul edilmeyecek" şeklinde geçmektedir. Söz konusu cümlemin nefy siyakında nekre kullanıldığını gözönünde bulundurursak cümlemin genel anlam taşıdığı ve her türlü şefaati reddettiği ortadadır.

Üçüncüsü, ayetin sonunda "yardım görmeyecekler" denmiştir. Şefaât bir tür yardım olduğuna ve ayetin önceki kısmında şefaât genel olarak nefy edildiğine göre şefaât özel anlamıyla da reddedilmiş demektir. (A.g.e., s: 325).

Şüpheye cevap: Molla Sadra söz konusu şüphelere cevap verirken temel sorunun, şüphelerin ayeti bağımsız olarak ve diğer ayetlerle irtibatlandırmayarak hesaba katması ve bu şekilde hükme varmasından kaynaklandığını söyler. Hâlbuki ayeti önceki ayetlerle irtibatlı olarak gözönünde bulundursak Yahudilerden bahsedildiği ve onların zannının reddedildiğini göreceğiz. Bunun izahı şudur: Yahudiler atalarının peygamber olduğuna bakarak işledikleri her günahın onların şefaatine konu olacağını ve affedileceklerini sanıyordu. Kur'an işte bu tür bir şefaati reddetmiştir, her türlü şefaati değil.

Öte yandan her ne kadar ayet zâhiren umuma delalet ediyorsa da tahsis edilebilir özelliktedir. Çünkü Müslümanlar, tevbe etmemiş büyük günah sahibinin azap göreceği hususunda görüş ayrılığına düşmüştür. Hariciler ve Mutezile gibi bazıları bu kimsenin ebedî azapta olacağına inanmaktadır. Halidî gibi başkaları ise net biçimde kesintili azaba inanmaktadır. Mürcie gibiler ise bu kimselere azabın vadedilmediğini savunmuştur. İmamiyye ise Allah'ın, kişinin tevbe etmediği bazı kötülükleri kesin olarak affedeceğine ve ehl-i ke-bairin azabının da ebedî olmayacağına inanır.

Bundan dolayı emin olarak diyebiliriz ki Allah bazı günahları affedecek, bazılarını ise affetmeyecektir. Bu görüş Kur'an'ın "Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediği kimse için affeder." (Nisa 48) ayetine de uygundur. Ayet, büyük günah sahibinin tevbeden önceki durumuna da işaret etmektedir. Çünkü eğer kâfirden bahsediliyor olsaydı hiçbir peygambere kâfire şefaât etmek yakışmaz. Küçük günah sahibi veya büyük günahahtan tevbe etmiş kişiye işaret edilseydi aklen ona azap Allah için caiz değildir. (A.g.e., s: 326).

7.7.2. Kelamın Şüpheleri:

Kur'an ayetlerine dayanan şüphelere ilaveten başka tarzlara tevessül ederek ortaya atılmış şüpheler de vardır. Bu şüphelerden iki başlığa ve Molla Sadra'nın onlara verdiği cevaba değineceğiz:

a) İbadet ve masiyet ehlini eşitlemeye yol açan şefaât: Şafii müfessir ve şeyhi Ebu-bekir Kaffal⁹ Mutezile'nin şefaatin mümkün olmadığına ilişkin görüşünü destekleyerek şöyle der: İsyankarlara şefaatin ibadet ve masiyet ehlini eşitlemeye yol açacağı hesaba katılırsa, hikmet-i ilahî bakımından bu caiz olmadığına göre Allah isyankarlar için şefaât izni sâdir etmez. (22, s: 137).

Şüpheye cevap: Molla Sadra, aklî ve kelimî iki tür cevapla mezkur şüphenin peşine düşmüş ve onu iptal etmeye koyulmuştur. Aklî cevapta bu şüphe için şöyle der: Şefaatin günahkarlarla ilişkilendirilmesi aklî bakımdan çirkin değildir (güzeldir) ve zaten Mutezile de aklî güzel ve çirkinine kaildir. Öyleyse büyük günah sahiplerine şefaât edilmesi-nin hikmet-i ilahî açısından çirkin sayıldığına öne sürülmesi nasıl mümkün olabilir? Öte yandan şefaatin ibadet ve masiyet ehlini eşitlemeye yol açacağı iddiası da doğru bir iddia değildir. Çünkü kemale ermiş olanların ilim ve amelde mevkîi, rahmet ve şefaât ehlinin günahkarların konumuna benzemez.

Ama eğer kastedilen, itaat eden ile isyan edenin hiçbir konuda eşit kabul edilmesinin caiz olmadığıysa bu sözün tam bir cehalet olduğunu söylemek gerekir. Çünkü Allah onların hilkat, hayat, rızık, temiz gıdalar ve başka pek çok konuda eşit yaratmıştır.

Ebabekir Kaffal'ın maksadı eğer asi ve itaatkarın tüm konularda eşit kabul edilmesinin caiz olmadığıysa buna verilecek cevap şudur: Bu söz gayet açık ve hiç kimsenin reddedemeyeceği bir gerçektir. Çünkü ahiret âleminde itaatkar insanların azaba çarptırılmaktan korku ve kaygısı yoktur. Oysa günahkarlar korkunun sınırlarında gezer. Çoğunlukla da ilahî hışmın ateşinde uzun müddet azaba uğrayacaklardır. Sonra rahmet-i ilahî onların halini kapsamına alacak ve şefaât vasıtasıyla kurtuluşa ereceklerdir. Buna ilaveten çoğu Mutezile (Basra ehli), büyük günah sahibinin affedilmesini güzel (hüsni) bulmuştur. Her ne kadar onların görüşüne göre nakil onun vuku bulmayacağına delalet etse de.

Beyan edilen meseleleri dikkate alan Molla Sadra Ebabekir Kaffal'ın şüphesini reddederken şöyle der: Aklî istidlal açısından masiyet sahipleri hakkında şefaatin men edilmesi hatalı bir sözdür. Çünkü istisna edilen ve şefaate konu olmayacak şey, çirkin amellerin kökeni olan nahoş sıfatlar zâtlarına nüfuz etmiş olan kimselerle ilgilidir. (A.g.e., s: 138).

Molla Sadra mezkur şüpheye kelimî cevabında Fahrü Razî'nin cevabına istinat ederek der ki: Azap Allah'ın hakkıdır ve hak sahibi kendi hakkını düşürüp kullanmayabilir ve ondan vazgeçebilir. Bu durum sevabın tersinedir. Çünkü sevap kulun hakkıdır ve Allah'ın onu düşürmesi ona yakışmaz. Dolayısıyla kelimî istidlal ile de şefaatin vuku bulacağı sahil bir konudur ve Kaffal'ın şüphesi yersizdir. (A.g.e., s: 139).

⁹ Muhammed b. Ali b. İsmail Ebu-bekir Kaffal el-Şâfi Şafii şeyhidir. 291 senesinde Maveraünnehir'de dünyaya gelmiş ve ilim talebiyle Horasan, Irak ve Hicaz'a yolculuk yapmıştır. Fıkıh, usûl, tefsir ve edebiyatta derya biriydi. İlim çabasıyla geçen bir ömürden sonra 365 senesinde Şâş bölgesinde vefat etti. (6, s: 317).

Azap Allah'ın hakkıdır ve hak sahibi kendi hakkını düşürüp kullanmayabilir ve ondan vazgeçebilir. Bu durum sevabın tersinedir. Çünkü sevap kulun hakkıdır ve Allah'ın onu düşürmesi ona yakışmaz. Dolayısıyla kelimî istidlal ile de şefaatin vuku bulacağı sahih bir konudur

b) Şefaât büyük günaha meyletmeye sebep olur: Bir kesim, büyük günah sahiplerinin günahının kıyamette bağışlanacağı ve mağfirete uğrayacakları manasında şefaatin kabul edilmesinin insanları büyük günahlara meylettireceği, Allah'ın emirlere isyana sevkedeceği ve nehyedilenleri irtikaba teşvik edeceğini öne sürmüştür. Söz konusu meseleler nahoş ve çirkin olduğuna göre şefaatin gerçekleşmesi de kabih ve çirkin bir şeydir.

Şüpheye cevap: Kıyamette günahların bağışlanmasını sağlayacak olan şefaât dünyadaki şefaât gibi değildir ve tesadüfî sebeplere tâbi olmaz. Bilakis şefaatin tahakkuk edebilmesi için onu hak etmek lazımdır, izin (Tâ Hâ 108) ve ilahî rıza (Enbiya 28) şartına bağlıdır. Yani fert, o âlemde şefaatten yararlanabilmek için hak etmek ve ilahî rızayı bu âlemde kazanmalıdır. Aksi takdirde insan türlü günahlara ve Allah'tan uzaklatan sebeplere gömülerek şefaati hakedemez. Bundan dolayı dünyada nasihatçıların nasihatının etkilemediği kimseye ahirette de şefaâtçilerin şefaati fayda sağlamayacak ve etki etmeyecektir. (24, s: 208).

8. Sonuç

Şefaât bahsi, Kur'an-ı Kerim ayetlerinde ve İmamların (a.s) hadislerinde mükerreren işaret edilmiş konulardan, İslam akaidinin rükünlerinden ve İslam dininin kesin prensiplerinden sayılmaktadır. Müslümanlar icma yoluyla şefaât ilkesini kabul etmiş ve onu inkarı İslam'tan çıkmak görmüştür.

Molla Sadra şefaât bahsini açıklamak için nazari aklı bu yükümlülüğü üstlenmede aciz saymış ve tek münasip yolu ilahî vahye ve Masumların (a.s) hadislerine tâbi olmak şeklinde tarif etmiştir. Şefaatin çerçevesini geniş kabul ederek bu dünya ve ahireti kapsadığını düşünmekte, gerçek ve mutlak şefaâtçinin Allah Teala başka kimse olmadığına ve başkalarının şefaatinin onun izni olmadıkça mümkün olmadığına inanmaktadır.

Sadru'l-Müteellihin, eserlerinde şefaati iki anlamda kullanmıştır. İlahî nurun yansıması için vasıta ve zararı defedip ilahî azabı düşürmek için vasıta. "İlahî nurun yansıması için vasıta" manasında şefaatten faydalanmak için iki noktaya özel önem vermek gerekir:

1. İlahî nuru almak için gerekli liyakati kazanmak uluhiyet hazretiyle özel bir münasebet kurmaya ihtiyaç duyurmaktadır.

2. İnsanların ilahî nurdan faydalanma tarzı, Allah'a yakınlık ve uzaklıklarına göre farklılaşmaktadır.

İkinci anlamda şefaât, yani “günahların bağışlanması ve kıyamette azabın kaldırılması için aracılık” günahkar insanlardan sadece özel bir grubu, yani akli kemale istekli noksan nefs-i nâtukaları ve masiyet sahibi ehl-i tevhidi kapsamaktadır. Bunun işleyişinde saygın birey kendisini mezkur kimselere ilave ederek günahların bağışlanacağı ve onları ilahî azaptan kurtaracak zemin ve liyakati hazırlayacaktır.

Bu tür şefatin kapısını açan Nebiyy-i Ekrem, Hazret-i Muhammed Mustafa’dır (s.a.a). Ondan sonra melekler, peygamberler, evliyalı ve kâmil müminler bu işe iznlidir. En son şefaâtçi de “erhamu’r-rahimin” hükmüne göre Allah Teala’dır.

Mağfiret manasında şefaât çok sayıda şüphelerle karşılaşmıştır. Molla Sadra açısından bu şüpheler, Kur’an-ı Kerim’e yüzeysel ve tek boyutlu bakıştan, şefaât konusunda derinlik-sizlikten kaynaklanmaktadır. Söz konusu eksikliği gidererek şüphelerin tamamı giderilebilir.

Kaynakça

Kur’an-ı Kerim.

Âştiyanî, Cemaleddin, (1381), Şerh ber Zâdu’l-Müsafir-i Sadru’l-Müteellihin Şirazî, üçüncü cilt, Kum: Bustan-i Kitab.

Dehoda, Ali Ekber, (1372), Lugatname, c. 31, Tehran: Danişgah-i Tehran.

el-Ferahidi, el-Halil İbn Ahmed, (1410), Kitabu’l-Ayn, c. 1, el-Musahhih Es’ad el-Tayyib, çap-i dovom, Kum: İntişarat-i Hicret.

el-Rağib el-İsfahanî, Ebu’l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, (1372 kameri), Müfredat fi Ğaribi’l-Kur’an fi’l-Luğat ve’l-Edeb ve’t-Tefsir ve Ulumu’l-Kur’an, Tehran: Mektebetu’l-Buzer Cemheriyyu’l-Mustafavî.

İbn Menzur, Ebu’l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, (1414 kameri), Lisanu’l-Arab, Beyrut: Dâr-ı Sâdir.

İbn Nedim, Muhammed b. İshak, (1366), el-Fihrist, tercüme: Muhammed Rıza Teceddüd, Tehran: Emir Kebir.

İbn Şehâşûb Mazenderanî, (1376), el-Menakıb, c. 1, Necef: Matbaa Haydarî.

İbn Teymiyye, (1392), Mecmuatu’r-Resaili’l-Kübra, c. 1, Risale-i İstiğase, Beyrut.

İmam Nevevî, (1401 kameri), Şerh-i Sahih-i Müslim, c. 2, Beyrut: Daru’l-Fikr.

Meclisi, Muhmmmed Bakır, (1362), Biharu’l-Envar, c. 18, Tehran: Daru’l-Kütübi’l-İslamiyye.

Mevlevî, Cemaleddin Muhammed, (1370), Mesnevi, tashih: Reynold Nicholson, Tehran: Çap-i Haydari.

Mutahhari, Murtaza, (1375), Âşinayi ba Kur’an, c. 5, İntişarat-i Sadra.

Mutahhari, Murtaza, (1378) Adl-i İlâhi, Tehran: İntişarat-i Sadra.

Mutahhari, Murtaza, (1380), Yaddaştâ-yi Üstad mutahhari, çap-i evvel, Tehran: İntişarat-i Sadra.

Nasiruddin Tusi, Şeyh Ebi Cafer, (1407), Tecridu’l-İ’tikad, tahkik: Muhammed Cevad el-Hüseyni, Kum: Mektebu A’lami’l-İslami.

Sadruddin Şirazi, Muhmmmed b. İbrahim (Molla Sadra), (1385), Esraru’l-Âyât, tahkik: Seyyid muhammed Musevi, Tehran: İntişarat-i Hikmet.

- , (1379), el-Hikmetu'l-Mütealiyye fi'l-Esfari'l-Akliyyeti'l-Erbaa, c. 1, Kum: İntişarat-i Mustafavi.
- , (1379), el-Hikmetu'l-Mütealiyye fi'l-Esfari'l-Akliyyeti'l-Erbaa, c. 6, Kum: İntişarat-i Mustafavi.
- , (1379), el-Hikmetu'l-Mütealiyye fi'l-Esfari'l-Akliyyeti'l-Erbaa, c. 9, Kum: İntişarat-i Mustafavi.
- , (1340), Risalehâ-yi Farisi-yi Sadra (Risale-i Se Asl), tashih: Seyyid Hüseyin Nasr, c. 1, Tehran: Danişkede-i Ulum-i makil ve Menkul.
- , (1340), Risalehâ-yi Farisi-yi Sadra (Risale-i Se Asl), tashih: Seyyid Hüseyin Nasr, c. 2, Tehran: Danişkede-i Ulum-i makil ve Menkul.
- , (1340), Risalehâ-yi Farisi-yi Sadra (Risale-i Se Asl), tashih: Seyyid Hüseyin Nasr, c. 3, Tehran: Danişkede-i Ulum-i makil ve Menkul.
- , (1362), Tefsir-i Aye-i Mübareke-i Nur, tercüme ve tashih: Muhammed Hacuyi, İntişarat-i Mevla.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 1, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 3, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 4, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 5, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 6, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , Tefsiri-i Kur'ani'l-Kerim, (1366), c. 7, Kum: İntişarat-i Bidar.
- , (1375), “Risale-i Şevahidu'r-Rububiyye”, Mecmua-i Resail-i Felsefi-yi Molla Sadra, tahkik: Hamid Naci, çap-i evvel, Tehran: İntişarat-i Hikmet.
- , (1381), Zadü'l-Müsafir, tahkik: Celaleddin Âştiyanî, çap-i sevvom, Kum: Bustan-i Kitab.
- , (1346), el-Şevahidu'r-Rububiyye, tashih ve talik: Celaleddin Âştiyanî, Meşhed: Çaphane-i Danişgah-i Meşhed.
- , (1384), Mefatihü'l-Ğayb, tercüme: Muhammed Hacuyi, çap-i evvel, Çaphane-i İran-i Musavver.
- , (1362), Mebde ve Mead, tercüme: Ahmed Muhammed el-Hüseynî l-Erdekanî, Tehran: Merkez-i Neşr-i Danişgahî.
- Seccadi, Seyyid Cafer, (1379), Ferheng-i Istilahat-i Felsefi Molla Sadra, Tehran: Sazman-i Çap ve İntişarat-i Vezaret-i Ferhen ve İrşad-i İslami.
- Subhanî, Cafer, (1364), Âyin-i Vahhabiyyet, Kum: Daru'l-Kur'ani'l-Kerim.
- Tabatabaî, (1374), Muhammed Hüseyin, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, tercüme: Seyyid Muhammed Bakır Musevi Hemedani, c. 1, Kum: Defter-i İntişarat-i İslami.
- Tabatabaî, (1374), Muhammed Hüseyin, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, tercüme: Seyyid Muhammed Bakır Musevi Hemedani, c. 3, Kum: Defter-i İntişarat-i İslami.
- Tabatabaî, (1374), Muhammed Hüseyin, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, tercüme: Seyyid Muhammed Bakır Musevi Hemedani, c. 13, Kum: Defter-i İntişarat-i İslami.